

Теорія та методика навчання

УДК378.091.3:172.12]:37.013

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15734445>

**Сучасні підходи та методи викладання громадянської освіти
у вищій школі**

Коляда Ігор Анатолійович

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін,
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна, kolyada.i.a.1968@,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Богомаз Оксана Юріївна

доктор філософії в галузі «Освіта/педагогіка», старший викладач кафедри
методології та методики суспільних дисциплін Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0133-1576>

Єгрешій Олег Ігорович

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії
України і методики викладання історії Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0639-910X>

Прийнято: 10.06.2025 | Опубліковано: 24.06.2025

Анотація. Стаття має на меті здійснити аналіз та систематизацію сучасних підходів і методів, що застосовуються у викладанні громадянської освіти у закладах вищої освіти. **Метою статті** є виявлення найбільш ефективних педагогічних стратегій, які сприяють формуванню активної громадянської позиції, критичного мислення та відповідальної поведінки здобувачів вищої освіти.

У процесі дослідження було використано комплекс наукових **методів**, включаючи: теоретичний аналіз наукової літератури з педагогіки, психології та громадянської освіти; а також методи аналізу.

Результати дослідження акцентуються на аналізі сучасних практик викладання громадянської освіти у вищій школі. Було виявлено тенденцію до активного використання інтерактивних методів навчання, таких як проблемне навчання, кейс-стаді, дебати, проєктна діяльність та імітаційні ігри. Дослідження підтвердило позитивний вплив цих методів на рівень залученості здобувачів вищої освіти, розвиток їхніх комунікативних навичок, здатності до критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій, необхідних для активної громадянської участі.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність подальшого впровадження та адаптації сучасних підходів і методів викладання громадянської освіти у вищій школі. Ефективне поєднання теоретичних знань з практичною діяльністю, використання інтерактивних технологій та активних форм навчання сприяє якісній підготовці майбутніх громадян, здатних брати відповідальність за розвиток суспільства та держави. Стаття обґрунтовує важливість постійного оновлення педагогічних стратегій з урахуванням сучасних суспільних викликів та потреб молоді.

Ключові слова: громадянська освіта, здобувачі вищої освіти, інтерактивні методи навчання, вища освіта.

Modern approaches and methods of teaching civic education in higher education

Koliada Igor

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Teaching Methods of Social Disciplines and
Gender Education at Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova Street, Kyiv, 01601, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Oksana Bohomaz

PhD in Education/Pedagogy,
senior lecturer, Department of Methodology and Techniques of Social
Disciplines, Dragomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova Street, Kyiv, 01601, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0133-1576>

Oleg Yerechii

PhD (History),
docent, docent of the department of history of
Ukraine and methods of teaching history
of Vasyl Stefanyk Precarpathian University,
57 Shevchenko Street, Ivano-Frankivsk, Ukraine, postalcode 76008,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0639-910X>

Abstract. *The article aims to analyze and systematize modern approaches and methods used in teaching civic education in higher education institutions. The aim of the article is to identify the most effective pedagogical strategies that contribute to the*

formation of an active civic position, critical thinking and responsible behavior of higher education students.

*A set of scientific **methods** was used in the research process, including: theoretical analysis of scientific literature on pedagogy, psychology and civic education; as well as methods of analysis.*

***The results of the study focus** on the analysis of modern practices of teaching civic education in higher education. A trend was identified for the active use of interactive teaching methods, such as problem-based learning, case studies, debates, project activities and simulation games. The study confirmed the positive impact of these methods on the level of involvement of higher education students, the development of their communication skills, the ability to critical thinking and the formation of value orientations necessary for active civic participation.*

***Conclusions.** The results of the study indicate the need for further implementation and adaptation of modern approaches and methods of teaching civic education in higher education. Effective combination of theoretical knowledge with practical activities, use of interactive technologies and active forms of learning contribute to the high-quality training of future citizens who are able to take responsibility for the development of society and the state. The article substantiates the importance of constant updating of pedagogical strategies taking into account modern social challenges and needs of youth.*

***Keywords:** civic education, higher education students, interactive teaching methods, higher education.*

Вступ. У сучасному світі, що стрімко змінюється, громадянська освіта відіграє ключову роль у формуванні свідомих, відповідальних та активних членів суспільства. Вища школа, як один із центральних інститутів підготовки майбутніх фахівців, несе особливу відповідальність за виховання громадянської компетентності. Це передбачає не лише передачу знань про державний устрій та

правові норми, а й розвиток критичного мислення, навичок участі в демократичних процесах, толерантності та здатності до конструктивного діалогу. Проте традиційні методи викладання часто виявляються недостатньо ефективними для досягнення цих цілей. Тому, дослідження та впровадження сучасних підходів і методів у викладання громадянської освіти у вищій школі є нагальною потребою.

Огляд літератури. Питання громадянської освіти є ключовим для української науки та педагогіки, активно досліджуючись багатьма вченими. Праці таких визнаних фахівців, як Тамара Бакка [2], Поліна Вербицька [3], Олександр Желіба [6], Тетяна Мелешенко [11] та інші, ретельно висвітлюють становлення та розвиток громадянської освіти в Україні. Їхні дослідження демонструють, як формувалися та впроваджувалися освітні практики, спрямовані на виховання громадянськості. Однак, попри цю багату базу знань, варто зазначити, що питання громадянської освіти саме у закладах вищої освіти залишається недостатньо вивченим і потребує набагато глибшого аналізу. Це важлива прогалина, адже вища школа відіграє вирішальну роль у підготовці майбутніх фахівців, які стануть активними та відповідальними громадянами своєї країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні напрацювання, сучасне викладання громадянської освіти у вищій школі стикається з низкою невирішених проблем. Зокрема, існуючі підходи часто не забезпечують практичного застосування набутих знань, залишаючи розрив між теорією та діяльністю. Недостатньо розроблено методики для формування цифрової громадянської компетентності, необхідної для критичного аналізу інформації в онлайн-середовищі та відповідальної участі в цифровому просторі. Крім того, відсутня персоналізація освітнього процесу, що ігнорує індивідуальні особливості студентів, та бракує чітких інструментів оцінювання ефективності неформальних методів навчання. Нарешті, недостатньо уваги приділяється

розвитку міжкультурної громадянської компетентності, що є критично важливою в глобалізованому світі. Ці аспекти окреслюють основні проблемні ділянки, які потребують подальшого дослідження та практичного вирішення. Наш внесок у цій темі є не лише окреслити проблемні ділянки, а й запропонувати конкретні розробки інноваційних підходів, що дозволять подолати виклики у викладанні громадянської освіти у вищій школі, зробивши її викладання більш ефективним, практично орієнтованим та відповідним викликам сучасності.

Формулювання цілей статті. Тому, виходячи з вище описаного та враховуючи значущість окресленої проблеми, ставимо за мету проаналізувати інноваційних педагогічних стратегій, що сприяють підвищенню ефективності громадянської освіти, а також окреслює перспективи її розвитку в контексті глобальних викликів та запитів суспільства.

Виклад основного матеріалу. Після Революції Гідності 2014 року та подальших подій, коли Україна зіткнулася з окупацією та “гібридною” війною, громадянська освіта набула непересічного значення. Українське суспільство тоді вистояло завдяки потужним громадянським ініціативам – від волонтерської допомоги до формування добровольчих батальйонів, які стали основою для Збройних Сил України та Національної гвардії.

Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, що триває, поставило Україну перед безпрецедентними викликами. У цій війні стало абсолютно зрозуміло: ключовим гарантом збереження суверенітету країни є стійкість, організованість, компетентність та ініціативність її громадян. Саме від цих якостей залежить обороноздатність, шанси на перемогу та успішне повоєнне відновлення. Тому формування свідомого та відповідального громадянина через ефективну громадянську освіту є першочерговим завданням.

13 грудня 2022 року набув чинності ключовий для України закон – “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” [8]. Цей документ визначив

громадянську освіту як: “ сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов’язаних з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей” [8].

Опитування проведене соціологічною службою Центру Разумкова 14 листопада – 6 грудня 2023 р. (опитано 45 експертів у сфері суспільних наук – науковці, викладачі ЗВО, службовці органів державної влади та місцевого самоврядування, працівники освітніх установ, представники аналітичних центрів та профільних громадських об’єднань) показало, що: “понад 90% експертів переконані, що в сучасних умовах протистояння російській збройній агресії доцільно активізувати процес створення в Україні цілісної системи громадянської освіти” [1].

Три чверті експертів вважають, що “громадянська освіта – це практика систематичного поширення і засвоєння громадянами знань про їхні права, свободи та механізми їх здійснення, про шляхи розв’язання проблем суспільного життя, політичну систему й інститути публічного урядування, процедури їхнього функціонування і способи впливу на них, що має наслідком компетентну участь громадян у суспільному житті” [1].

Натомість, менше 18% експертів вважають, що: “громадянська освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов’язаних з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей” [1].

Переважає більшість експертів, а саме 95%, абсолютно погоджуються, що розбудова комплексної системи громадянської освіти має бути одним із головних пріоритетів державної політики. Вони одностайні в тому, що низький рівень громадянської свідомості населення вже спричинив численні проблеми і надалі серйозно гальмує успішний розвиток країни та суспільства. Більшість

фахівців також категорично не погоджуються з думкою, що нинішній стан держави та суспільства не має значного зв'язку з рівнем громадянської освіти громадян. Це підкреслює критичну важливість цієї сфери для майбутнього України [1].

Підсумовуючи, очевидно, що громадянська освіта є не просто бажаною, а життєво необхідною для стабільного та успішного розвитку України. Одностайна думка переважної більшості експертів, які чітко вказують на негативний вплив низького рівня громадянської свідомості на сучасні проблеми країни та її майбутнє, є переконливим аргументом. Це не абстрактне академічне питання, а фундаментальний чинник, що безпосередньо впливає на обороноздатність, стійкість та здатність суспільства долати виклики. Тому система громадянської освіти має охопити всі рівні – від дошкільної та шкільної до вищої та післядипломної, а також стати доступною для кожного громадянина, незалежно від віку, професії чи соціального статусу. Лише всеохоплюючий підхід дозволить виховати покоління свідомих, відповідальних та активних громадян, здатних розбудовувати сильну і демократичну Україну.

Саме для вирішення окреслених проблем було розроблено та успішно апробовано курс «Громадянська освіта». Він вже чудово зарекомендував себе в освітніх установах і, безперечно, має бути впроваджений у педагогічних закладах вищої освіти. Доцільність впровадження цієї навчальної дисципліни є безсумнівною, адже вона відіграє ключову роль у системі громадянської освіти держави. Як зазначено в Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, її основна мета — формування та розвиток у громадян України таких громадянських компетентностей, що дозволять їм активно утверджувати й захищати державність та демократію, ефективно відстоювати власні права, відповідально виконувати громадянські обов'язки та брати відповідальність за своє життя [9].

Загальновідомо, що освітній процес у вищій школі традиційно опирається на усталені форми та методи. Як зазначає стаття 50 Закону України «Про вищу освіту», лекції та семінарські (практичні) заняття є основними видами навчальних занять [7].

Навіть такі значні потрясіння, як пандемія COVID-19 та повномасштабна російсько-українська війна, що вимагали пошуку нових шляхів передачі знань, не змогли суттєво змінити ці традиційні форми організації освітнього процесу. Проте, попри цю інерцію, нові освітні пріоритети все ж трансформують навчання громадянської освіти у закладах вищої освіти, збагачуючи його сучасними методами. Зміст громадянської освіти є багатограним і охоплює різноманітні аспекти. Вона включає культурологічні, філософські та аксіологічні знання про громадянські, демократичні, загальнолюдські та національні цінності, а також політичні, правові та соціально-психологічні відомості. Однак, важливо розуміти, що громадянська освіта – це не лише про знання. Вона передбачає формування відповідних цінностей та дій, які відповідають цим цінностям.

Сучасна вища школа має приділяти значно більше уваги громадянській освіті. Це вимагає від викладачів та науковців пошуку та впровадження інноваційних методик, а також використання передового досвіду як з України, так і з-за кордону. Ключове значення тут мають активні та інтерактивні технології навчання, зокрема тренінги, які є дуже ефективними для виховання громадянськості. Фактично, методика викладання громадянської освіти має бути спрямована на створення таких умов, де студенти зможуть не просто вивчати теорію, а й практично застосовувати свої громадянські знання, вміння та цінності [10, с.47].

Наприклад, CivXNow – міжпартійна коаліція, яка працює над пріоритезацією громадянської освіти з метою підтримки та зміцнення конституційної демократії в Сполучених Штатах та складається з понад ста учасників, включаючи академічні та дослідницькі установи, навчальні заклади

та благодійні організації, стверджує, що громадянська освіта має зосереджуватися на: 1) громадянські знання та навички: де молодь отримує розуміння процесів управління, поширених політичних ідеологій, громадянських та конституційних прав, а також історії вищезазначеного; 2) громадянські цінності та схильності: де молодь отримує цінунання цивілізованого дискурсу, свободи слова та взаємодії з тими, чий погляди відрізняються від їхніх власних; 3) громадянська поведінка: де учні розвивають громадянську позицію та впевненість у собі, щоб голосувати, займатися волонтерством, відвідувати публічні збори та взаємодіяти зі своїми громадами [16].

У сучасному викладанні громадянської освіти у вищій школі наголос робиться на активні та інтерактивні методи, що виходять за рамки традиційних лекцій та семінарів. Одним із таких підходів є проєктне навчання, де студенти не просто вивчають теорію, а працюють над реальними проєктами, спрямованими на вирішення конкретних соціальних проблем [14, с.143]. Наприклад, здобувачі вищої освіти можуть досліджувати проблеми місцевої громади (наприклад, доступ до якісної питної води або сортування сміття), розробляти пропозиції щодо їх вирішення та навіть спробувати реалізувати їх у співпраці з громадськими організаціями або органами місцевого самоврядування. Це не лише поглиблює їхні знання, а й формує навички командної роботи, відповідальності та ініціативності.

Іншим ефективним методом є кейс-метод, який передбачає аналіз реальних або змодельованих ситуацій, що вимагають прийняття громадянсько-правових або етичних рішень [15, с.149]. Наприклад, здобувачам вищої освіти можна запропонувати кейс, що стосується порушення прав людини в певній країні, або конфлікту інтересів на місцевому рівні. Обговорюючи такі кейси, студенти розвивають критичне мислення, вчать аналізувати складні ситуації з різних точок зору, аргументувати свою позицію та знаходити компроміси. Інтеграція

цього методу може відбуватися через регулярні практичні заняття, де кейси стають основою для групових дискусій та розробки спільних рішень.

Дебати та симуляції (рольові ігри) є ще одним потужним інструментом. Наприклад, можна організувати дебати на тему доцільності певного законодавчого акту або симуляцію судового засідання чи засідання місцевої ради. Це дозволяє студентам не тільки зрозуміти механізми функціонування державних інститутів, а й відчувати себе учасниками політичного або правового процесу, розвинути ораторські здібності та вміння переконувати. Інтегрувати їх можна як частину семінарських занять або через проведення спеціальних клубів чи факультативів, де студенти можуть практикуватися.

Важливе місце займають також візити в установи та зустрічі з представниками громадянського суспільства та органів влади [10, с.39]. Наприклад, організація екскурсій до Верховної Ради, Міністерств, судів, або зустрічі з волонтерами, правозахисниками, депутатами місцевих рад дозволяє студентам побачити роботу інститутів громадянського суспільства та держави зсередини, поставити питання та отримати відповіді безпосередньо від практиків. Такі візити можна включити до навчальних планів або організовувати як позааудиторні заходи, що доповнюють основний курс.

Ще одним сучасним підходом є використання цифрових інструментів та платформ. Створення онлайн-курсів, використання інтерактивних вікторин, симуляцій та віртуальних турів, а також заохочення студентів до участі в онлайн-дискусіях на тематичних форумах або в соціальних мережах, сприяє формуванню цифрової громадянської компетентності. Це також може включати аналіз та спростування дезінформації, розвиток медіаграмотності, що є критично важливим у сучасному інформаційному просторі [4].

Інтегрувати ці підходи в освітній процес університету можна шляхом перегляду навчальних програм, включення нових форм роботи до тематичних планів, проведення тренінгів для викладачів з використання сучасних методик,

створення міждисциплінарних курсів, що об'єднують знання з різних галузей, а також заохочення студентських ініціатив та співпраці з громадськими організаціями. Ключовим є зміна парадигми викладання: від простої передачі знань до фасилітації активного навчання та розвитку компетентностей, необхідних для свідомого та відповідального громадянства.

Висновки. Аналіз сучасних підходів та методів викладання громадянської освіти у вищій школі демонструє, що ця сфера є динамічною та критично важливою для формування свідомого, відповідального та активного громадянина. Громадянська освіта не є просто передачею знань, а передбачає формування цінностей, компетентностей та готовності до активної участі в житті суспільства.

Незважаючи на наукові напрацювання, залишається низка невирішених проблем, зокрема розрив між теорією та практикою, необхідність адаптації до цифрового середовища, забезпечення персоналізації та інклюзивності, а також відсутність чітких інструментів вимірювання ефективності неформальних методів. Ці виклики вимагають подальших досліджень та розробок.

Сучасна громадянська освіта у вищій школі має відійти від переважно традиційних методів викладання на користь інтерактивних та діяльнісних підходів. Впровадження проєктного навчання, кейс-методу, дебатів, симуляцій, а також активне використання цифрових інструментів та організація зустрічей з практиками, є ключовими для формування критичного мислення, здатності до аналізу, вміння відстоювати власну позицію та ефективно діяти в демократичному суспільстві.

Отже, громадянська освіта у вищій школі має бути всеохоплюючою, інноваційною та практично орієнтованою. Вона повинна не лише відповідати актуальним викликам, а й випереджати їх, готуючи майбутніх фахівців до активного та відповідального громадянського життя в демократичній Україні. Лише шляхом інтеграції сучасних підходів та методів у всі рівні освітнього

процесу ми зможемо забезпечити формування компетентних громадян, що є головною запорукою успішного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт. Політична освіта: можливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/18/2023-POLIT-OSVITA.pdf> (дата звернення: 07.06.2025).
2. Бакка Т.В. Підготовка майбутнього вчителя до навчання громадянської освіти в школі. Вища освіта України. 2020. Вип.2. URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/153/121> (дата звернення 09.06.2025 р.)
3. Вербицька П.В. Організаційно-педагогічні засади громадянської освіти старшокласників: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / П.В. Вербицька ; Ін-т педагогіки АПН України. Київ. 2000. 19 с.
4. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
5. Губарь О. Г., Спіцин В. В., Котяш І. С. Вплив використання інтерактивних технологій на якість навчання майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Академічні візії. 2023. Вип. 26. URL: <https://www.academic-visions.com/archive/26/> (дата звернення: 07.06.2025).
6. Желіба О. Цілі та програмні результати навчання здобувачів вищої освіти спеціальності середня освіта (Історія та громадянська освіта) в контексті професійного стандарту вчителя. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"; (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). 2025. (1). С. 157-169. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2025-PP-1-157-169>

7. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.06.2025).

8. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 07.06.2025).

9. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKU-GROMADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf> (дата звернення: 07.06.2025).

10. Кулішов В. С. Дидактика вищої школи: навч.-метод. посіб. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 142 с.

11. Мелещенко Т. Громадянська освіта в педагогічних закладах вищої освіти. Вища освіта України. 2020. Вип.1. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29490/Meleshchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 09.06.2025 р.)

12. Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи: колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О. В. Кендюхов, В. В. Любарець, Н. В. Бахмат. Київ : Міленіум, 2020. 310 с.

13. Поліщук Д. О., Прищак М. Д. Застосування ігрових технологій у освітньому процесі закладів вищої освіти. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2019/paper/download/7901/6572> (дата звернення: 07.06.2025).

14. Тадеуш О. М. Метод проектів як форма продуктивного навчання студентів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2017. Вип. 29. С. 142–146.

15. Товканець Г. Особливості застосування кейс-методу у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця. Науковий вісник Ужгородського

національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2011. Вип. 20. С. 148–150.

16. CivXNow. URL: <https://civxnow.org/at-stake/> (дата звернення: 07.06.2025).